

Factsheet Financiële zelfredzaamheid

Ondersteuning van financieel kwetsbare vrouwen

AANLEIDING

Het vergroten van economische (financiële) zelfstandigheid van vrouwen¹ is een van de speerpunten van het huidige emancipatiebeleid. Steeds meer vrouwen zijn financieel zelfstandig. Vrouwen betreden steeds vaker de arbeidsmarkt. Ook blijven vrouwen vaker na de geboorte van hun eerste kind werken en passen zij minder vaak hun arbeidsuren aan. Toch blijft de financiële positie van veel vrouwen kwetsbaar; minder dan de helft van de vrouwen in Nederland is economisch zelfstandig. Hun financiële afhankelijkheid maakt vrouwen kwetsbaar voor financiële tegenslagen en levensgebeurtenissen zoals een scheiding of werkloosheid. Veel vrouwen lijken zich echter weinig bewust van de financiële consequenties van de keuzes die zij in het leven maken, zoals de keuze om minder te gaan werken. Daarnaast zien veel vrouwen er tegenop om hun financiën te regelen of weten ze niet goed hoe ze dit moeten doen. Juist voor vrouwen die zich in een financieel kwetsbare positie bevinden, is het vergroten van financiële zelfredzaamheid en financieel bewustzijn van groot belang. Hoe kunnen deze vrouwen hierin het beste worden ondersteund? Daarvoor is allereerst meer inzicht nodig in de groep financieel kwetsbare vrouwen: want wie zijn deze vrouwen? Welke kenmerken hebben zij? Daarover gaat deze factsheet.

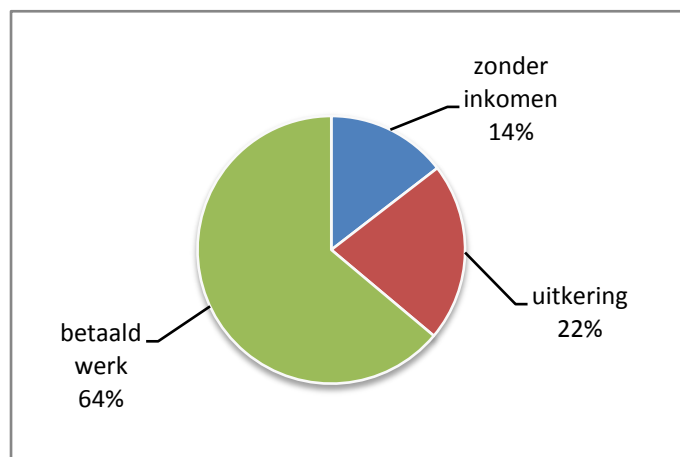
DOELSTELLING

In deze factsheet worden de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek *Vrouwen en financiële zelfredzaamheid. Een onderzoek naar de kenmerken van financieel kwetsbare vrouwen* van E-Quality (2010) op een rij gezet. E-Quality voerde dit onderzoek uit in opdracht van Delta Lloyd Groep Foundation, die zich inzet om financiële zelfredzaamheid en financieel bewustzijn te bevorderen. Deze factsheet geeft inzicht in de kenmerken van financieel kwetsbare vrouwen. Aan bod komt de inkomenspositie van vrouwen, de invloed van levensgebeurtenissen en de rol van financiële competenties. Daarnaast worden aanknopingspunten voor de ondersteuning van financieel kwetsbare vrouwen gegeven. Deze factsheet is voor beleidsmakers die zich op lokaal of nationaal niveau bezig houden met onderwerpen als werk en inkomen, emancipatiebeleid en armoedebestrijding of werkzaam zijn in verzekering- of bankwezen.

3 MILJOEN NIET-ECONOMISCH ZELFSTANDIGE VROUWEN

Welke vrouwen zijn financieel kwetsbaar? Hiervoor kunnen we uitgaan van de definitie van economische zelfstandigheid². Slecht 46 procent van de vrouwen van vijftien tot 65 jaar was in 2008 economisch zelfstandig en verdiende daarmee meer dan het bijstandsniveau van een alleenstaande. Dit komt neer op 3 miljoen niet-economisch zelfstandige vrouwen die niet zelfstandig in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Ter vergelijking: 70 procent van de mannen was in datzelfde jaar economisch zelfstandig. Vanuit de inkomenspositie bekeken kunnen we financieel kwetsbare vrouwen in drie groepen indelen, zoals te zien in onderstaand figuur.

Figuur 1. Inkomenspositie van vrouwen 15-65 jaar, 2007



Bron: CBS

Vrouwen zonder inkomen

De groep vrouwen zonder inkomen bestaat uit bijna 800 duizend vrouwen. Deze vrouwen hebben geen inkomsten uit betaald werk of een uitkering. Zij zijn afhankelijk van het inkomen van anderen: hun partner, ouders of andere familieleden. Het merendeel van de vrouwen zonder inkomen is gehuwd: bijna acht van de tien. Vrouwen met een niet-westerse achtergrond (uitgezonderd vrouwen met een Surinaamse achtergrond) hebben minder vaak een eigen inkomen. Dit geldt vooral voor de eerste generatie. Qua leeftijd neemt het aantal vrouwen zonder eigen inkomen vooral na het dertigste jaar toe. Deels zijn dit vrouwen die (tijdelijk) stoppen met werken vanwege de zorg voor kinderen. Oudere vrouwen (55-plus) vormen de grootste groep onder de vrouwen zonder inkomen, bijna 40 procent. Een minder bekende groep zijn jonge vrouwelijke 'nuggers': meisjes van rond de twintig jaar die geen opleiding volgen, niet werken maar ook geen uitkering hebben. Naar schatting gaat het hier om zo'n zeventienduizend meisjes, relatief vaak van niet-westerse herkomst.

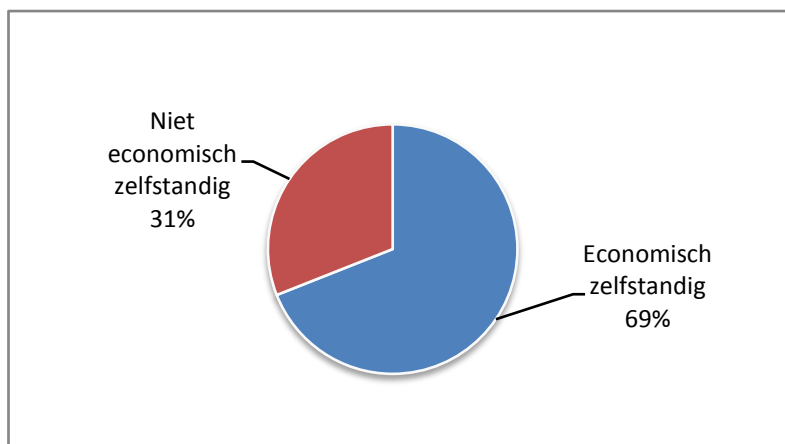
Vrouwen met een uitkering

Meer dan een miljoen van de niet-economisch zelfstandige vrouwen bevindt zich in een uitkeringspositie. Deze vrouwen zijn voor hun inkomen afhankelijk van een uitkering. De meeste vrouwen uit deze groep ontvangen inkomen uit een arbeidsongeschiktheiduitkering, bijstandsuitkering of pensioen³. Een werkloosheidsuitkering komt het minst voor (aangezien dit een tijdelijke uitkering betreft). Een arbeidsongeschiktheidsuitkering komt het meest voor onder vrouwen tussen 55 en 65 jaar. Vrouwen met een niet-westerse achtergrond zijn hier echter vaker op jongere leeftijd al van afhankelijk. 17 procent van de vrouwen in Nederland moet rondkomen van een bijstandsuitkering. Dit zijn vooral alleenstaande vrouwen en moeders. Maar 4 procent van de vrouwen met een bijstandsuitkering heeft een partner. Een minder bekende en nog niet verder in kaart gebrachte groep, zijn vrouwen die voor hun inkomen volledig afhankelijk zijn van partneralimentatie. Ook zij komen voor onder de groep vrouwen met een uitkering.

Vrouwen met betaald werk

Van alle werkende vrouwen in Nederland is 69 procent economisch zelfstandig. Bijna een derde van de vrouwen met een betaalde baan is dit dus niet (figuur 2).

Figuur 2. Percentage economisch zelfstandigen onder de werkende vrouwen, 2007



Bron: CBS

Dit komt omdat vrouwen vaak in (kleine) deeltijdbanen werken en het gemiddelde uurloon van vrouwen daarnaast lager ligt dan dat van mannen (zo'n 18 procent). 75 procent van de vrouwen werkte in 2009 minder dan 35 uur. Het merendeel heeft een baan van 20 tot 35 uur per week. Werkende vrouwen met een niet-westerse achtergrond hebben vaker een voltijdsbaan. Vanaf het dertigste jaar neemt het aantal vrouwen met een deeltijdbaantoe toe, vaak na de geboorte van het eerste kind. Bijna een derde van de vrouwen past haar werkuren hierop aan, een op de tien vrouwen stopt volledig met werken. Alleenstaande moeders hebben vaker een grote deeltijdbaantoe dan vrouwen met een partner. Overigens werken niet alleen vrouwen met kleine kinderen in een deeltijdbaantoe, ook vrouwen met grotere of volwassen kinderen en vrouwen zonder kinderen werken vaak in een deeltijdbaantoe.

FINANCIËLE CONSEQUENTIES

Levensgebeurtenissen kunnen grote invloed hebben op iemands financiële situatie. Vooral voor vrouwen, en specifiek niet-economisch zelfstandige vrouwen, kunnen bepaalde levensgebeurtenissen negatieve financiële gevolgen hebben. Niet-economisch zelfstandige vrouwen zijn kwetsbaar voor levensgebeurtenissen als:

(Echt)scheiding

Indien bij een echtscheiding of verbroken samenwoonrelatie beide partners evenveel verdienen, gaan beiden er ongeveer evenveel op achteruit. In de meeste situaties is het inkomen van de man (beduidend) hoger dan dat van de vrouw. Gemiddeld gaat een vrouw er dan ook 23 procent op achteruit bij een echtscheiding (een man gaat er gemiddeld 7 procent op vooruit). Afhankelijk van de situatie kan dit voor vrouwen oplopen tot een koopkrachtdaling van wel 30 procent. Hierdoor komen vrouwen en moeders zonder werk vaak op bijstandsniveau terecht na een echtscheiding.

Overlijden partner

Gemiddeld daalt het besteedbaar huishoudinkomen met 25 procent bij het overlijden van een partner. Omdat vrouwen minder vaak een eigen inkomen hebben, zijn de financiële gevolgen voor vrouwen beduidend groter dan voor mannen. Vooral vrouwen die hun partner verliezen voordat zij zelf de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt, gaan er hierdoor sterk op achteruit: 27 procent (voor mannen is dit 13 procent). Deze vrouwen zijn vaker aangewezen op een Anw-uitkering (Algemene nabestaanden wet).

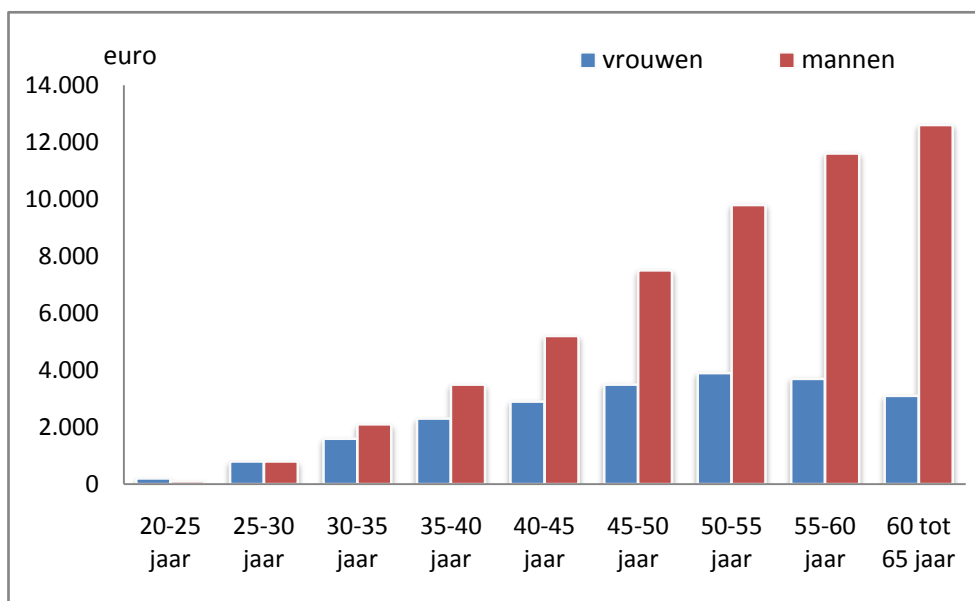
Werkloosheid of arbeidsongeschiktheid

De hoogte en lengte van een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering is afhankelijk van het arbeidsverleden. Vrouwen werken vaker dan mannen in deeltijd, hebben gemiddeld een lager uuroort en stoppen vaker (tijdelijk) met werken. Hierdoor moeten vrouwen vaker dan mannen van een lage uitkering rondkomen⁴. Vrouwen die als zelfstandige werken, lopen daarnaast vaker een groot financieel risico. Steeds meer vrouwen starten een eigen bedrijf, meestal in deeltijd. Zij sluiten vaak geen arbeidsongeschiktheidsverzekering af (vanwege de hoge kosten). De financiële gevolgen van arbeidsongeschiktheid kunnen in dat geval zeer groot zijn.

Pensionering

De lagere arbeidsparticipatie en het gemiddeld lagere uurloon van vrouwen heeft ook financiële consequenties voor de pensioenopbouw. Vanaf het dertigste jaar blijft de pensioenopbouw van vrouwen sterk achter bij die van mannen (figuur 3). Op 40- tot 45-jarige leeftijd hebben vrouwen minder dan de helft van het pensioen van mannen opgebouwd. Zij zijn na hun 65e vaker aangewezen op een AOW-uitkering en (een deel van) het pensioen van een eventuele partner (afhankelijk van de gemaakte afspraken). Migrantenvrouwen (en mannen) die minder dan vijftig jaar in Nederland hebben gewoond, krijgen daarnaast te maken met een AOW-gat.

Figuur 3. Gemiddelde arbeidsgerelateerde pensioenopbouw naar leeftijd, 2007



Bron: CBS

FINANCIËLE COMPETENTIES

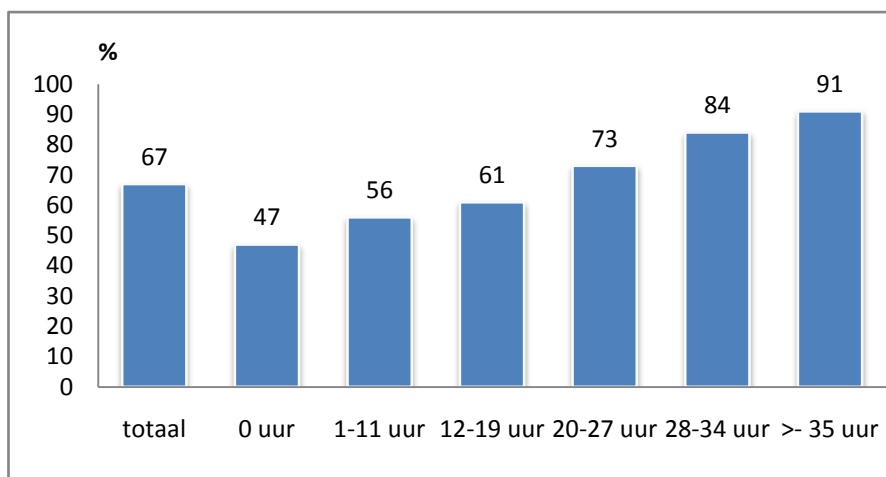
Naast de economische zelfstandigheid, bepaalt ook de manier waarop een vrouw met geld omgaat haar financiële kwetsbaarheid en zelfredzaamheid. Een vrouw die goed met geld heeft leren omgaan en voldoende financiële kennis en vaardigheden heeft, loopt minder financiële risico's dan een vrouw die niet over deze competenties beschikt. Goede financiële competenties zorgen ervoor dat zij minder financiële problemen kent en financiële tegenslagen beter op kan vangen.

Financiële onafhankelijkheid

Hoe belangrijk vinden vrouwen het om zelf geld te verdienen en financieel onafhankelijk te zijn? Vrouwen hechten minder aan financiële onafhankelijkheid dan mannen. Toch vindt drie op de vier

vrouwen financiële onafhankelijkheid voor zichzelf belangrijk. Hoe meer uren een vrouw werkt, hoe meer belang ze hecht aan financiële onafhankelijkheid (figuur 4).

Figuur 4. "Ik vind het belangrijk mijn eigen geld te verdienen en niet financieel afhankelijk te zijn van anderen". Percentage vrouwen naar arbeidsduur dat het hier mee eens is (2005)



Bron: SCP

Meer dan de helft van de vrouwen die niet-economisch zelfstandig is, hecht ook aan financiële onafhankelijkheid, terwijl ze dit in werkelijkheid niet is. Vaak gaat het meer om de vrijheid die een (klein) eigen inkomen geeft dan om daadwerkelijke financiële onafhankelijkheid.

Financiële kennis en vaardigheden

In vergelijking met mannen hebben vrouwen over het algemeen minder financiële kennis en vaardigheden. Daarnaast zijn vrouwen minder gemotiveerd om hun financiën goed te regelen. In het onderzoek *Vrouwen en financiële zelfredzaamheid* van E-Quality (2010) is hierin een vergelijking gemaakt tussen economisch zelfstandige en economisch niet-zelfstandige vrouwen. Hieruit blijkt dat niet-economisch zelfstandige vrouwen over minder financiële kennis beschikken dan vrouwen die wel economisch zelfstandig zijn. Van huis uit hebben niet-economisch zelfstandige vrouwen vaak wel goed met geld leren omgaan, maar ze zijn vroeger minder gestimuleerd om een bijbaantje te hebben. Ook zijn ze meer gesteld op zekerheid bij aanschaf van financiële producten en hebben ze een grotere voorkeur voor vertrouwde en eenvoudige producten dan economisch zelfstandige vrouwen. Wel blijken niet-economisch zelfstandige vrouwen een beter financieel overzicht te hebben, zijn ze beter in mentale boekhouding en financieel beheer in vergelijking met economisch zelfstandige vrouwen. Daarentegen sparen zij minder en kunnen zij ook minder goed rondkomen. Deze verschillen kunnen ook deels met de financiële situatie te maken hebben: hoe minder een vrouw te besteden heeft, hoe minder zij kan sparen en hoe groter de noodzaak om haar geld goed te beheren.

RISICOGROEPEN

Een combinatie van niet-economische zelfstandigheid én weinig financiële competenties leidt tot de financieel meest kwetsbare groepen vrouwen. Op basis van het onderzoek *Vrouwen en financiële zelfredzaamheid* zijn de volgende risicogroepen te onderscheiden:

- Vrouwen onder de 35 jaar, vaak laag opgeleid, die niet-economische zelfstandig zijn en niet goed hebben geleerd met geld om te gaan. Zij kunnen slecht rondkomen, zijn sterk op de korte termijn gericht, bezitten weinig financiële kennis en gaan hier ook niet actief naar op zoek.

Hierdoor is de kans op verkeerde financiële beslissingen groot. Door hun kortetermijn- oriëntatie zijn zij daarnaast onvoldoende voorbereid op levensgebeurtenissen.

- Oudere vrouwen (55-plus), veelal gehuwd, zonder eigen inkomen die weinig betrokken zijn bij de financiële zaken van het huishouden. Deze vrouwen zijn mogelijk onvoldoende voorbereid op hun pensionering. Daarnaast lopen zij financiële risico's bij het vroegtijdig overlijden van hun partner. Vrouwen van de eerste generatie migranten lopen daarbij extra financiële risico's omtrent hun pensionering (AOW-gat).
- Sommige vrouwen uit etnische minderheden met weinig financiële kennis, die hier niet actief naar op zoek gaan of niet weten hoe zij aan deze informatie kunnen komen. Zij kunnen vaker moeilijk rondkomen, sparen nauwelijks en zijn weinig op de toekomst gericht. Vrouwen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond komen vaker in deze groepen voor dan vrouwen met een andere etnische achtergrond. Vrouwen uit deze risicogroep zijn financieel kwetsbaar omdat zij onvoldoende zijn geïnformeerd en voorbereid op financiële tegenslagen en levensveranderingen.
- Alleenstaande vrouwen en moeders die economisch niet-zelfstandig zijn en slecht kunnen rondkomen, zijn weinig op de toekomst gericht, hebben gebrekkige financiële kennis en weinig motivatie om hun kennisniveau te vergroten. Hierdoor is de kans op verkeerde financiële beslissingen groot (mede omdat zij financiële beslissingen alleen (moeten) nemen) en zullen zij financiële tegenslagen minder goed kunnen opvangen.

PRAKTIJKVOORBEELDEN

Er ontstaan steeds meer initiatieven op het gebied van geldzaken die zich op een laagdrempelige wijze rechtstreeks tot vrouwen richten. Dit soort initiatieven zijn heel waardevol, omdat ze vrouwen kunnen stimuleren om bij het maken van levensloopkeuzes ook hun financiële loopbaan te betrekken. Een aantal voorbeelden van deze laagdrempelige initiatieven zijn:

VROUW&GELD CAFE'S

E-Quality organiseert door het hele land Vrouw & Geld Cafés. Deze cafés bieden vrouwen de mogelijkheid om op laagdrempelige wijze in hun financiën te duiken. Na het spelen van een 'geldspel' kunnen deelnemers hun persoonlijke financiële vragen voorleggen aan vrouwelijke onafhankelijk financieel deskundigen. Daarnaast is er gelegenheid om kennis en ervaring uit te wisselen. Met de cafés biedt E-Quality vrouwen concrete handvatten om aan de slag te gaan met onderwerpen zoals inkomen, budgetteren, sparen, pensioenen, hypotheek en andere leningen. www.vrouwengeldcafe.nl of www.e-quality.nl/vrouwengeld

EVE&CO

Eve & Co, onderdeel van Delta Lloyd, wil de drempel tot allerlei financiële producten die kunnen bijdragen aan een gezonde financiële planning voor vrouwen verlagen. Uit onderzoek van Eve & Co blijkt bijvoorbeeld dat mannen hun financiële zaken (hypotheek, levensverzekering, pensioen) per onderdeel bekijken en regelen. Vrouwen kijken meer naar het geheel en vragen zich af wat zij in de toekomst met hun geld willen gaan doen en bereiken: onafhankelijkheid, flexibiliteit, zekerheid, zorg of het realiseren van een langgekoesterde droom. Eve & Co denkt daarom niet productgericht, maar vanuit de wensen, behoeften, plannen, dromen en ideeën van vrouwen. www.eveenco.nl

MAMA CASH

Internationaal vrouwenfonds Mama Cash organiseert al sinds 2006 financiële cursussen voor vrouwen, met als doel vrouwen te stimuleren te streven naar economische zelfstandigheid. In de cursus 'Financiën en relaties, regel het goed!' leren vrouwen bijvoorbeeld praten én onderhandelen met hun partner over jullie financiële zaken, en hoe zij die het beste kunt vastleggen in bijvoorbeeld een samenlevingscontract. www.mamacash.nl/cursussen

ANALYSE EN AANBEVELINGEN

Deze factsheet laat zien dat de groep financieel kwetsbare vrouwen zeer divers is. Het gaat om vrouwen van verschillende leeftijden, etnische achtergronden, opleidingsniveaus en leefvormen. Hieronder vallen zowel vrouwen die rond de armoedegrens leven, vrouwen met een royale inkomenspositie, die echter niet zelf of alleen in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Daarnaast zijn er verschillen in hoe vrouwen met geld omgaan: hun financiële competenties. Een combinatie van niet-economische zelfstandigheid en weinig financiële competenties leidt tot de financieel meest kwetsbare groepen vrouwen. Ondersteuning van financieel kwetsbare vrouwen en specifieke risicogroepen, vraagt om een gedifferentieerde aanpak. Dit geldt zowel voor de inhoudelijke kant van de ondersteuning (bewustwording, kennisniveau, vaardigheden) als op schaalniveau (landelijk, groepsgewijs, individueel).

ONDERSTEUNING

- Op landelijk niveau kan een grootschalige campagne worden opgezet specifiek gericht op de gehele groep financieel kwetsbare vrouwen, met als doel het vergroten van bewustwording over economische zelfstandigheid en de voordelen hiervan. Om een diverse doelgroep aan te spreken zal gebruik worden gemaakt van verschillende rolmodellen: vrouwen van verschillende leeftijden, etnische achtergronden en in verschillende leefvormen.
- Voor vrouwen die werken is goede financiële informatie belangrijk zodat zij een bewuste afweging kunnen maken op het moment dat zij overwegen om minder te gaan werken of te stoppen met werken. Versterken van onderhandelingsvaardigheden vormen hier ook een onderdeel van. Mogelijke ingangen om vrouwen met een kinderwens of kleine kinderen te bereiken zijn: de negen-maandenbeurs, de huisarts of het consultatiebureau.
- Om moeilijk bereikbare groepen te informeren over financiën, financieel bewuster te maken en financiële vaardigheden aan te leren, zullen op lokaal en wijkniveau laagdrempelige initiatieven moeten worden ontwikkeld zoals het Vrouw&Geld café van E-Quality.
- Om de financiële zelfredzaamheid van vrouwen met een minimuminkomen te vergroten is informatievoorziening over gemeentelijke minimaregelingen belangrijk. Het gaat hierbij om actief informeren, waarbij informatie wordt gegeven over mogelijke regelingen en wordt uitgelegd hoe iemand hiervoor in aanmerking kan komen. Hiervoor kan samenwerking worden gezocht met gemeenten die deze vrouwen specifiek kunnen aanschrijven waarna iemand op huisbezoek kan gaan.
- Door financiële educatie op scholen en opleidingen te bevorderen en stimuleren worden vrouwen al op jonge leeftijd bewust van de financiële consequenties van bepaalde levenskeuzes. Daarnaast leren zij al vroeg hoe zij hun financiële vaardigheden kunnen vergroten.
- Voor oudere vrouwen (55-plus) zal ondersteuning gericht moeten zijn op vergroting van betrokkenheid bij financiële zaken en informatieverstrekking over pensioen. Hierbij kan samenwerking worden gezocht met pensioenfondsen die het pensioen van vrouwen uit verschillende leeftijdsgroepen kunnen toelichten.
- Om moeilijk bereikbare vrouwen uit etnische minderheden te ondersteunen, kan aansluiting worden gezocht bij buurtcentra of consultatiebureaus. Vrouwen die de Nederlandse taal minder goed begrijpen, kunnen via taallessen en inburgeringstrajecten worden bereikt, maar ook via vrouwengroepen en migrantenorganisaties. Voor deze vrouwen zal financiële ondersteuning kunnen worden aangepast naar taalniveau.
- Meer onderzoek is nodig naar de ondersteuningsbehoefte en wensen van financieel kwetsbare vrouwen.

BRONNEN

Hoog, S., de, Egten, C., van & Jong, T., de (2010). *Vrouwen en financiële zelfredzaamheid. Een onderzoek naar de kenmerken van financieel kwetsbare vrouwen*. Den Haag: E-Quality.

EINDNOTEN

¹ Als in deze factsheet over 'vrouwen' wordt gesproken, gaat E-Quality hierbij uit van vrouwen met verschillende etnische achtergronden, in verschillende leefvormen.

² Iemand is economische zelfstandig wanneer zijn of haar inkomsten uit arbeid of eigen onderneming meer dan 70% van het nettominimumloon bedragen. Dit is het bijstandsniveau van een alleenstaande (in 2010 bijna 900 euro). Het gaat hierbij alleen om inkomsten uit arbeid en uit eigen onderneming. Uitkeringen, huurtoeslag, kinderbijslag, het ontvangen van partneralimentatie en inkomsten uit vermogen dragen niet bij tot economische zelfstandigheid. De meting van economische zelfstandigheid wordt beperkt tot personen van vijftien tot 65 jaar.

³ Bij vrouwen tot 65 jaar met een uitkering uit pensioen gaat het bijvoorbeeld om vrouwen die vervroegd zijn uitgetreden of een weduwenpensioen ontvangen.

⁴ De hoogte en lengte van een werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkering hangt af van het gemiddelde salaris in het jaar ervoor, en van hoe lang iemand heeft gewerkt. Ook moet iemand, om in aanmerking te komen voor deze uitkeringen, in de 36 weken voorafgaand aan de eerste dag van werkloosheid tenminste 26 weken hebben gewerkt (bron: UWV).